

Emlékezés Vámbéry Ruzstemre (1872-1948), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjára

Remembering Ruzstem Vámbéry (1872-1948), Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Vámbéry Ruzstem, jogtudós, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja 1872. február 29-én született Budapesten. Vámbéry Ruzstem teljes neve Vámbéry Rustem Loránd Vilfried volt. 1948. október 24-én hunyt el New York City-ben. A Magyar Tudományos Akadémia 1945. május 30-án tartott közgyűlésén választotta tiszteleti tagjának.

Vámbéry Ruzstem Vámbéry Ármin (1832-1913), a nemzetközileg is nagyra értékelt orientalista, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, tiszteleti és igazgatósági tagjának és Arányi-Rechnitz Kornélia egyetlen gyermeke volt. Úgy véljük, hogy nem érdektelen utalni arra, hogy Vámbéry Ruzstemet 1872. június 2-án keresztelte meg Török Pál református lelkész a Kálvin téri református templomban. Vámbéry Ruzstem keresztszülei Csengery Antal, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, igazgatósági tagja és másodelnöke és neje König Róza, Pulszky Ágost, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Pulszky Polixénia, valamint az 1841-ben született, akkor még trónörökös Edward Hailstone esquire, walesi herceg, a későbbi VII. Eduard (Albert Edward of Saxe-Coburg and Gotha) brit uralkodó (1901-1910) volt.

A budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen, majd a hallei egyetemen folytatott jogi tanulmányokat. 1896-ban-ban fejezte be a tanulmányait. Még ebben az évben tette le az ügyvédi vizsgát.

Vámbéry Ruzstem 1899. május 9-én Budapesten, a Terézvárosban kötött házasságot Vámosy Olga Róza Júliával. A házasságból két gyermek, György és Róbert, született.

Vámbéry Ruzstem jogászként elsősorban büntetőjoggal és büntető eljárási joggal foglalkozott. A kriminológia elismert, nemzetközileg is ismert szakértőjének számított. 1896-tól az Igazságügyi Minisztériumban a törvény-előkészítésben osztályon töltött be komoly szerepet. 1913-ban vonult vissza, mint királyi táblai bíró.

Vámbéry Ruzstem 1903 és 1915 között a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen a büntetőjog magántanára volt, a magántanári habilitáció megszerzését követően. 1915-ben kapott ugyanezen az egyetemen rendkívüli tanári kinevezést.

Tagja volt a Társadalomtudományi Társaságnak és Huszadik Század folyóiratnak. Említést érdemel, hogy választmányi tagja volt a tekintélyes International Law Association-nek. Szociológiai munkásságára tekintettel, annak elismeréseként a Deutsche Soziologische Gesellschaft tiszteleti tagjává (Ehrenmitglied) választotta.

Vámbéry Ruzstem politikával az 1914-ben megalakult (Országos) Polgári Radikális Pártban kezdett foglalkozni. A párt elnökévé is megválasztották. Ebben a tisztségében az Őszirózsás Forradalmat követően, 1919-ben a Nemzeti Tanács tagja lett.

1919-ben megfosztották egyetemi katedrájától. 1920-ben ügyvédi irodát nyitott és ügyvédként dolgozott.

Jelentős politikai természetű perekben lépett fel védőként. Védőként szerepelt az 1920-ban sorra került népbiztos-perben. Védői szerepet vállalt József Attila első, 1924-ben tartott első perébe. Ugyancsak védő volt az 1934-1935-ben sorra került második Rákosi-perben.

Csatlakozott a Függetlenségi 48-as és Kossuth Párthoz. A Függetlenségi 48-as és Kossuth Párt 1923-ban egyik alelnökévé választotta. Itt említjük meg, hogy dokumentumok hiányában nem bizonyított, miszerint Vámbéry Ruzstem a szabadkőműves Martinovics-páholy tagja lett volna. Vámbéry Ruzstem meghatározó szerepet töltött be a Magyar Fabiánus Társaságban, mely az 1884-ben Londonban megalakult, az Angol Munkáspárthoz kötődő, napjainkban is aktív, a jeles római hadvezérről és politikusról, Quintus Fabius Maximus /"Cunctator"/-ról elnevezett Fabian Society (Fabiánus Társaság) tevékenységét és szociális ideáit követő magyarországi szervezete volt.

1913 és 1934 között a Jogtudományi Közlöny, 1926 és 1938 között pedig a Századunk szerkesztője volt. 1919–1923 között több tanulmányt publikált az Aurórában, 1921–1923 között pedig a Független Szemlében.

Vámbéry Ruzstem 1938-ban elhagyta Magyarországot és Londonban telepedett le. Nem sokkal később az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. Az USA-ban a baloldali magyar emigrációhoz csatlakozott. Külföldön kifejtett politikai tevékenysége miatt 1941-ben megfosztották magyar állampolgárságától.

1945 tavaszán tért vissza Magyarországra. Hazatérését követően egyike lett annak a nyolc kiemelkedő közéleti személyiségnek, akiket az alakuló Ideiglenes Nemzetgyűlés saját döntése alapján meghívott képviselőnek.

Vámbéry Ruzstemet az 1945 novemberében tartott országgyűlési választásokat követően az alakuló Országgyűlés ismét behívta, mint a tíz (később tizenkettő) meghívott képviselő egyikét. Mivel az ezt lehetővé tévő törvényt időközben hatályon kívül helyezték, még az 1947-es választások előtt parlamenti mandátuma lejárt.

1947. szeptember 5-i hatállyal nevezték ki, még a koalíciós időkben, Magyarország washingtoni követének. Követi tisztségéről azonban politikai okokból, jó félévvel később, 1948. május 2-án lemondott. Lemondását követően nem tért vissza hazájába, hanem az Amerikai Egyesült Államokban maradt. Néhány hónappal később, New York City-ben hunyt el váratlanul október 24-én.

Vámbéry Ruzstem a kriminológia egyik első, jeles művelője volt Magyarországon. A fiatalkori bűnözés kérdése is erősen foglalkoztatta, ezen a területen is úttörő munkássága. Több munkáját idegen nyelveken, angolul és németül publikálta. Különös figyelmet fordított a külföldi büntetőjogi törvényhozás ismertetésére Magyarországon. Feladatának tekintettel a hazai büntetőjog és büntető eljárási jog ismertetését a külföldi szakközönség számára.

Említést érdemel, hogy a Magyar Kriminológiai Társaság 1984-ben Vámbéry Ruzstem Emlékérem néven díjat alapított a büntetőpolitikai tevékenységben, főleg a kriminológiai tudományos kutatásokban kiemelkedő szakemberek munkájának elismerésére.

Vámbéry Ruzstem főbb művei

A relegatio eredményei és büntetési rendszerünk reformja. Budapest, 1898.; Büntetőpolitikai követelések. Budapest, 1900.; A házasság védelme a büntetőjogban. Budapest, 1903.; A német büntető törvénykönyv revíziója. Budapest, 1903.; Büntetőjog és ethika. Budapest, 1906.; Extradition treaties. Budapest, 1908.; The territorial conflict of criminal law. Budapest, 1908.; Büntetőjog. I-II. Budapest, 1913.; Ungarisches Jugendgerichtsgesetz. Berlin, 1914.; A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Budapest, 1916.; A fiataikorúak bírósága a háború alatt és a háború után. Budapest, 1916.; A fiataikorúak büntetőjoga az újabb külföldi törvényhozásban. Budapest, 1918.; Sajtóbilincsek és sajtórabzolgák. Budapest, 1927.; Az élő múlt. Budapest, 1931.; Háború és jog. Budapest, 1933.; Eretnek magyarázatok a nacionalizmusról. Budapest, 1936.; A háborútól a békéig. Budapest, 1938.; The Hungarian Problem. (Jászi Oszkár bevezetőjével) New York, 1942. és Hungary – to be, or not to be. New York, 1946.

Felhasznált irodalom

Csécsy Imre: Vámbéry Ruzstem. Huszadik Század 1948; Hazai György: Vámbéry Ármin. Budapest, 1976.; Gergely Ernő: Az Országos Munkásjogvédő Iroda története. Országos Ügyvédi Tanács és a Budapesti Ügyvédi Kamara, Budapest, 1985.; Nagy Csaba: A magyar emigráns irodalom lexikona. Budapest, 2000.; Berényi Zsuzsanna Ágnes: Iratok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez 1918-1950. Budapest, 2001. és Vámbéry Ármin felnőttkori családi viszonyai – vázlat a Vámbéry családról'. (The family of Arminius Vámbéry in his adulthood - a sketch about the Vámbéry family). In: 'Ábrándjaink kora' X. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Ed. Keller L. Dunájska Streda, 2013. 161-177. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu